

ПРАГМАТИЧНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗСПОЛУЧНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ

У роботі досліджуються основні принципи організації безсполучникових речень у структурі дискурсу, описано та проаналізовано їх види, що виділяються відповідно до характеру зв'язку простих речень у складі складного, а також комунікативні і когнітивні фактори їх появи в розмовному мовленні. До результатів роботи також віднесено спробу обґрунтування частотних показників досліджуваних видів речень.

У пропонованій роботі ми зосередили увагу на дослідженні безсполучникового зв'язку предикативних конструкцій, а також специфіці прагматичного аспекту їх функціонування.

Феномен безсполучникового зв'язку і безсполучникових речень давно зайняв свою позицію в науковій картині світу, що склалася на початок ХХІ ст. Перелік науковців, які зробили свій внесок у теорію безсполучниковості, нараховує багато імен. Наведемо тільки авторів найбільш відомих публікацій [1; 2; 3; 4; 5].

Пропонуємо результати свого аналізу того, що становить собою безсполучникове приєднання як комунікативний феномен, як воно вбудовується у структуру дискурсу, яких функцій набуває, циркулюючи в комунікативному просторі. Дискурсивно-комунікативний підхід до досліджуваного питання з безумовним урахуванням класичного опису дозволить розглядати безсполучникове речення в колі найбільш актуальних проблем сучасної лінгвістичної парадигми [4]. При вивченні безсполучникових конструкцій ми спираємось на уявлення про дискурс, який розглядаємо з позицій комунікативної лінгвістики, тобто як закінчене, цільноформлене вербальне повідомлення, яке вміщене в структурно і функціонально ідентифіковане ціле, тобто в деяку текстову парадигму. У роботі ми використовуємо матеріал розмовного мовлення, приклади якого узяті з корпусу носіїв англійської мови, що представлено в Survey of English Usage [6].

Через те, що в потоці усного спонтанного мовлення досить важко, а почасти просто неможливо визначити межі речення, при аналізі дискурсу розмовного мовлення ми будемо говорити про речення умовно, як про структурне утворення, що становить собою такий відрізок мовлення, який при записі відокремлюється на письмі від інших синтаксичних структур крапкою (питальним або окличним знаком) [7]. Причини умовності приховані в суб'єктивності структурування і пунктуації оформлення на письмі усного мовленнєвого потоку.

При аналізі запису усного розмовного мовлення англійської мови було виявлено, що найпоширенішим видом синтаксичного зв'язку предикативних конструкцій є приєднання, у визначенні якого ми дотримуємося наступного формулювання М.Я. Блоха: приєднання – це зв'язок не стільки всередині складного речення, скільки між окремими більш або менш самостійними реченнями. Сам характер зв'язку цього роду одночасно підкреслює відокремленість сполучуваних елементів, їх роз'єднаність у предикативній єдності, як це має місце при приєднанні або складанні речень звичайними формами підрядності або сурядності [8].

Приєднувальні зв'язки в усному мовленні принципово відрізняються за характером і метою від приєднувальних зв'язків у письмовій мові: побудова синтаксичних конструкцій в усному мовленні здійснюється не у відповідності з логічним розгортанням думки, а у відповідності з постійним приєднанням за асоціативною ознакою нанизування думок.

Таким чином, приєднання предикативних конструкцій у розмовному мовленні спирається головним чином не на суворі логічні зв'язки між з'єднувальними пропозиціями, а на природний перебіг думки у процесі породження вислову. Безсполучникове приєднання в розмовному мовленні має досить вільний характер, тобто лексико-граматичні зв'язки між предикативними конструкціями факультативні. За таких умов функціонування приєднувані предикативні конструкції рідко звертаються по допомогу до сполучникових засобів для зв'язку і диференціації закладених в них логіко-смыслових відносин, чим і пояснюється поширеність безсполучникового приєднання в розмовному мовленні [9].

Удаючись до генерування вислову, мовець має тільки приблизну ідею його організації. Будуючи мову відповідно до своєї програми, він змушений, зрештою, контролювати її лексико-граматичний зміст. У результаті контролю в спонтанному розмовному мовленні, як правило, відбувається зміна синтаксичної структури вислову. Втілення авторського задуму обмежується дефіцитом часу, сил і пам'яті. Проте це не єдині фактори, що перешкоджають "гладкому" викладу думки: повний контроль над виробленням мови неможливий в принципі. Тому основні зусилля автора концентруються на поточному моменті. Отже, спираючись на єдиний задум, смисловою програмою, мовець змушений контролювати формування вислову. В умовах часового дефіциту, коли формування задуму і розгортання його у зовнішнє мовлення відбувається фактично одночасно, мовець, незадоволений лексико-граматичним оформленням раніше висловленої думки, змушений постійно доповнювати або розгортати її, що приводить до приєднання нових синтаксичних конструкцій. Відповідно до характеру приєднання синтаксичні конструкції можна поділити на доповнюючі і розвиваючі [8].

Аналіз дискурсу розмовного мовлення проводився нами без чіткої диференціації рівня надфразової єдності (НФЄ) і рівня речення за вищезазначеними причинами умовності і суб'єктивності структурування мовленнєвого потоку. Всього аналізувалось 2350 речень з розмовного мовлення. При цьому потрібно зазначити, що мовленнєві побудови, як от *Yeah, Mm, erm* тощо, що зустрічаються в розмовному мовленні як заповнювачі пауз хезитації для вираження участі і розуміння в процесі комунікації, за окремі речення нами не приймалися. Серед досліджуваних речень було виявлено 4584 випадки вживання безсполучникового зв'язку

предикативних конструкцій. Приймаючи загальну кількість досліджуваних речень за 100%, ми вважаємо, що кількість випадків вживання безсполучникового зв'язку щодо них складає у розмовному мовленні 19,4%.

Те, що кількість випадків присутності безсполучникового зв'язку в розмовному мовленні майже у два рази переважає загальну кількість самих речень, свідчить про те, що безсполучникове приєднання предикативних конструкцій у дискурсі розмовного мовлення надзвичайно поширене і характеризує здебільшого зв'язки на рівні НФС, а не на рівні структури одного речення.

На підставі аналізу результатів проведеного дослідження різних видів безсполучникового приєднання в дискурсі розмовного мовлення нами було з'ясовано, що загальна кількість випадків вживання безсполучникового приєднання в розмовному мовленні до загальної кількості досліджуваних речень (умовних речень) складає 19,4%. Такий результат показує, що безсполучниковий зв'язок предикативних конструкцій у дискурсі розмовного мовлення становить собою досить поширений спосіб синтаксичного приєднання. При цьому широко представлені усі види приєднувального зв'язку: ординативний, кумулятивний і оккурсивний.

З урахуванням логіко-сміслового характеру відносин приєднувальних пропозицій ми поділили всі типи безсполучникового приєднання, що зустрілися нам при аналізі дискурсу розмовного мовлення, на наступні: безсполучникове приєднання з експлікацією; безсполучникове приєднання з замиканням; безсполучникове приєднання з уточненням; безсполучникове приєднання з паралельним тема-рематичним членуванням; безсполучникове приєднання з додатковою тематизацією; безсполучникове приєднання з додатковою рематизацією; безсполучникове приєднання з послідовною номінацією; безсполучникове приєднання з незакінченими синтаксичними структурами; безсполучникове приєднання з комунікативними одиницями; безсполучникове приєднання з метакомунікативними елементами; безсполучникове приєднання з плеонастичними займенниками; безсполучникове приєднання з інференцією; безсполучникове приєднання зі структурою повідомлення-запитання; безсполучникове приєднання з додаванням за асоціацією у відповідь на непорозуміння, безсполучникове приєднання з "синтагматичними розривами".

Найпоширенішим видом безсполучникового приєднання в дискурсі розмовного мовлення є безсполучникове приєднання з комунікативними інтродукторами, в основі яких лежить розчленування в актах судження чуттєвих даних, зв'язаних з виділенням людиною самої себе з навколишнього середовища; психофізичний розподіл у свідомості людини суб'єкта і об'єкта [9]. Кількість прикладів такого типу безсполучникового приєднання становить майже половину всіх таких типів, які зустрілися нам при дослідженні дискурсу розмовного мовлення (48,86%). "Комунікативний інтродуктор" – синтаксична конструкція, яка вводить вислів, надаючи йому характеристику за приналежністю до певного комунікативного типу [10]. Такі конструкції часто називають "перформативними висловами" [10]:

I think, I mean, a man coming from, well, say, from Pabley to Mighton [6: 102].

Слідом за безсполучниковим приєднанням з комунікативними інтродукторами в дискурсі розмовного мовлення широко представлені і такі, що мають незакінчені синтаксичні структури (24,96%). Здебільшого безсполучникові приєднання з незакінченими синтаксичними структурами зобов'язані своїм панівним становищем у розмовному мовленні когнітивним процесам, що зв'язані з роботою пам'яті, мислення, увага тощо. Психофізіологічні механізми формування мовлення приводять до автокоректування, обривам предикативних конструкцій, самоперебивам, переходам з однієї теми вислову на іншу тощо.

People are getting choosy. The... there's more to do, of course... [6: ex. 13].

Well, they... er it was a very cold night, and they'd never been out before, and I thought... [6: 8].

Досить поширеними в дискурсі розмовного мовлення є й такі типи безсполучникового приєднання як: безсполучникове приєднання з уточненням (5,24%); безсполучникове приєднання з експлікацією (4,54%). Їх функціонування здійснюється завдяки особливостям роботи пам'яті і уваги. Безсполучникове приєднання з уточненням зобов'язане своєю появою невідомістю між конкретною мовною формою і абстрактністю думки, яке приводить до необхідності постійного доповнення і уточнення повідомлення за допомогою мовних засобів, а це, у свою чергу, вимагає від мовця додаткових структур, приєднання яких до предикативних конструкцій з основною пропозицією відбувається на безсполучниковій основі. При безсполучниковому приєднанні з уточненням приєднувана предикативна конструкція уточнює інформацію, вводячи частково нові інформативні моменти, які вже мають пропозиціональне вираження у змісті предикативної конструкції з основною пропозицією:

Well, the grounds are scruffier than they used to be, ... / mean, they never do these grounds up, do they?... I mean they're progressively getting worse. [6: 1]

У випадках з приєднуваною предикативною конструкцією з експлікацією – інформація, яка міститься в частині або в усьому цілому змісті предикативної конструкції з основною пропозицією, експлікується. Безсполучникове приєднання з експлікацією викликане в мовленні хаотичністю і неорганізованістю розумових образів, що виникають у свідомості не по мірі їх логічного розгортання, а довільно. У таких випадках безсполучникове приєднання, наприклад, може відображувати процеси, які відбуваються в когнітивному апараті людини і зв'язані з виробленням мовлення, у прямій мовній формі: *And n -n-no tea! Wait a minute, I'm just catching up on this conversation. No Christmas tea?* [6: 11].

За ними йдуть дещо менш поширені безсполучникові приєднання з замиканням (3,49%), що підводять підсумок висловленому, даючи його узагальнення або фактично роблячи умовивід на підставі викладеного в головній предикативній конструкції: *Well, the night she put her tooth under the pillow, we forgot to put the money there, and take it away - we forgot all about it!* [6: 12] і безсполучникове приєднання з паралельним тема-рематичним членуванням (3,49%), що доповнює і розвиває інформацію, вводячи тему і повідомлення послідовно: *They've been, they've been, I've got the money!* [6: 12].

Найменш поширеними серед усіх досліджуваних типів безсполучникового приєднання в дискурсі розмовного мовлення є наступні: безсполучникові приєднання з додаванням за асоціацією у відповідь на непорозуміння (0,52%); безсполучникові приєднання з плеонастичними займенниками (0,52%): *The Art – it is ...; Anderson – he is...; Ufe – it is...*; безсполучникові приєднання з мегакомунікативними одиницями (0,52%); безсполучникові приєднання з додатковою лематизацією (0,87%), при якій приєднані предикативні конструкції доповнюють або розвивають одну й ту ж тему повідомлення; безсполучникові приєднання з послідовною номінацією (1,05%), що містять предикативні конструкції, які відображують послідовну пропозиціональну організацію номінацій: частин цілого, різних аспектів цілого, відтінків почуттів і емоцій тощо.

Специфічним видом безсполучникового приєднання в дискурсі розмовного мовлення є безсполучникове приєднання з інференцією, яке багатьма лінгвістами сприймається як граматична помилка мовлення, у той час як насправді становить одну із синтаксичних особливостей безсполучникової організації вислову в умовах спонтанного мовлення і його лінійності. Будучи породженням саме розмовного мовлення, безсполучникове приєднання з інференцією, проте, дуже маловживане в дискурсі розмовного мовлення (1,4%).

Приєднані предикативні конструкції, як правило, займають постпозицію щодо приєднувального елементу. Досить вживаними для розмовного мовлення виявляються і предикативні конструкції в інтерпозиції (так звані вставлені конструкції). У початковому положенні зустрічаються тільки з предикативними конструкціями з інформативними дієсловами та мегакомунікативними одиницями.

Вставлені предикативні конструкції відносяться до приєднувальних, оскільки вони відповідають загальній властивості приєднувальних елементів. Вставлені предикативні конструкції самостійні в предикативному сенсі, вони лише співположені з реченням, до якого відносяться, не стаючи його органічною частиною. Вставлені предикативні конструкції відображують природний перебіг думки, яка не підлягає структурації та чіткій упорядкованості.

На підставі аналізу результатів проведеного дослідження різних видів безсполучникового приєднання в дискурсі розмовного мовлення сформулюємо основний висновок роботи: загальна кількість випадків вживання безсполучникового приєднання в розмовному мовленні значно перевищує кількість вживання інших видів. Такий результат показує, що безсполучниковий зв'язок предикативних конструкцій в дискурсі розмовного мовлення становить собою досить поширений спосіб синтаксичного приєднання. Крім того, безсполучникове приєднання представлене в досліджуваних текстах різними видами. Проте, зазначимо, що почасти різні види безсполучникового зв'язку виступають в розмовному мовленні не в "чистому" вигляді, а у сполученні з іншими його типами. Мішані види безсполучникового зв'язку відображують комплексну дію факторів, що не залежать від людської свідомості, і без участі яких не відбудеться жодний усний мовленнєвий твір. Тут відбивається також і той факт, що безсполучникове приєднання як тип синтаксичного зв'язку певним чином залежить від ступеня виявлення когнітивних і прагматичних факторів при формуванні різних типів мовного дискурсу і на різних етапах вироблення мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Адмони В.Г. Грамматика и текст // Вопросы языкознания. – 1985. – № 1. – С. 63-69.
2. Бельская М.И. Синтаксические и структурно-тестовые средства реализации прагматики в кратких информационных сообщениях: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Алма-Ата, 1993. – 18 с.
3. Бронская А.А. Синтаксические связи в бессоюзных сложных предложениях // Филол. науки. –1975. – № 1. – С. 74-82.
4. Джекко Л.П. Структурно-семантические и функциональные особенности БСП в современном английском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – М., 1993. – 16 с.
5. Золотова Г.А. Монопредикативность и полипредикативность в русском синтаксисе // Вопросы языкознания. – 1995. – № 4. – С. 99-109.
6. Survey of English Usage. – <http://www.ucl.ac.uk/english-usage/projects/ice-gb/sampler/form>. htm.
7. Аругюнова Н.Д. Предложение и его смысл. – М.: Языки русской культуры, 2006. – 383 с.
8. Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка. – М: Высшая школа, 2006. – 423 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологія енциклопедія. – Полтава: Довкілля –К., 2006. – 716 с.
10. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М: Наука, 1974. – 388 с.

Матеріал надійшов до редакції 10.04. 2008 р.

Ткаченко Л.С. Прагматические принципы организации бессоюзной связи.

В работе рассматриваются основные принципы организации бессоюзных предложений в структуре дискурса, описаны и проанализированы их виды, выделяемые в соответствии с характером связи простых предложений в составе сложного, а также коммуникативные и когнитивные факторы их появления в разговорной речи. К результатам работы также относится попытка обоснования частотных показателей исследованных видов предложений.

Tkachenko L.S. The Pragmatical Principles of Organising the Asyndetic Connection.

The work considers the main principles of forming asyndetic sentences in the structure of discourse, analyses their kinds distinguished in accordance with the character of the connection of simple sentences in the structure of a

compound sentence as well as communicative and cognitive factors of their appearance in the oral speech. A result of the work is also an attempt to substantiate frequency indices of the studied kinds of sentences.